

Kalemname

e-ISSN: 2651-3595

Haziran/June 2020, 5 (9): 167-181.

Üsküdarlı Hakkı'nın Devlet Arşivlerinde Kayıtlı Sultan Abdülaziz Cülûsiyesi

İlyas Kayaokay

Araş. Gör., Munzur Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı

Anabilim Dalı

kayaokay_2323@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8544-2307

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 01.06.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 20.06.2020

Yayın Tarihi / Published: 30.06.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/ June

Cilt / Volume: 5 Sayı /Issue: 9; **Sayfa / Pages:** 167-181

Atıf / Cite as: Kayaokay, İlyas. "Üsküdarlı Hakkı'nın Devlet Arşivlerinde Kayıtlı Sultan Abdülaziz Cülûsiyesi ". Kalemname 5 / 9 (Haziran 2020): 167-181.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Kirikkale University, Faculty of Islamic Sciences, Kirikkale, Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kalemname>

Öz:

Divan edebiyatında şehzâdelerin tahta çıkması üzerine genellikle kaside nazım şekliyle yazılan kutlama ve tebrik manzumelerine "cülûsiye" adı verilir. Bu çalışmada Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde TSMA-E 860/13 yer numarasıyla kayıtlı, rika hatlı tek sayfadan ibaret bir cülûsiye örneğinin tanıtımı ve incelenmesi yapılmıştır.

Söz konusu cülûsiye, klasik tertibe uygun düzenlenmemiş 33 beyitlik "refâh" redifli bir kasidedir. H. 1293 / M. 1876 tarihli bu manzume, Hakkı adlı/mahlaslı bir şaire aittir. Hakkı'nın ise Nef'î (ö. 1635) tarzındaki kasideleriyle tanınan son devir Encümen şairlerinden Üsküdarlı Hakkı Bey (1823-1895) olduğu düşünülmektedir. Belgenin üzerinde II. Abdülhamid'e takdim edildiği kayıtlıysa da manzumenin Sultan Abdülaziz için yazıldığı tespit edilmiştir. Makalede, daha evvel neşredilmemiş bu cülûsiyenin biçim ve muhteva yönünden tahlili ve Latin harflerine aktarımı yapılarak tür literatürüne katkı sunmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sultan Abdülaziz, Üsküdarlı Hakkı, Devlet Arşivleri, Kaside, Cülûs

Registered in the Public Archives of Üsküdarlı Hakkı The Cülûsiye about Sultan Abdulaziz

Abstract:

In Ottoman literature, on the occasion of the princes of the princes, the celebratory and congratulatory writings, which are usually written in verse form, are called "cülûsiye". In this study, "State Archives Presidency Ottoman Archive" with the location number TSMA-E 860/13 registered, a variety of rika writing, introducing a cülûsiye instance consists of a single page will be made.

Aforementioned cülûsiye is in an ode, redif is the word "refâh", it consists of 33 couplets not written in accordance with the classical layout. This poem dated H. 1293 / M. 1876 belongs to a poet named Hakkı or pseudonym. This poetry of Hakkı is thought to be the Üsküdarlı Hakkı Bey (1823-1895), one of the last period Council poets, known for his poems in Nef's style. Although it was recorded that it was written for Abdülhamid II on the document, it was determined that this verse was written for Sultan Abdülaziz. In the article, This cülûsiye,

which has not been published before, is evaluated in terms of form and content and transferred to Latin letters thus it was intended to contribute to the genre literature.

Keywords: Sultan Abdülaziz, Üsküdarlı Hakkı, State Archives, Ode, Cülûs.

GİRİŞ

Arapça'da "tahta çıkmak", "oturmak" anlamındaki cülûs; "hükümdarların ve özellikle Osmanlı şehzâdelerinin tahta geçmesi hakkında kullanılan bir tabir"dir (Özcan, 1993, 108). Eski Türk devletlerinde cülûs, özel bir törenle kutlanarak tertip edilirdi. Osmanlı'da resmî bayram olan cülûs merasiminde, başta yabancı elçiler olmak üzere devlet erkânının tebrikleri ve armağanları kabul edilir; hemen her kesime bahşış dağıtılarak görevlilerin maaşına zam yapılırdı. (Tuğluk, 2010, 56) Cülûs, top atılarak tellallar aracılığıyla ülkenin her yerine duyurulur; halk ve asker duaya ve alkışa davet edilirdi. (Akkuş, 2007, 51)

Devrin şairleri de tebrik ve temennilerini dile getirerek özellikle bahşışe nail olabilmek için padişaha, nesib kısmı "cülûsiye" olan armağan kasideler sunmuştur. Şairin gizli gayesi ise göze girerek makam mevki sahibi olmaktır. Cülûsiyeleri, sadece dönemlik şiirler olarak görmemek gerekir. Zira padişahın tahta çıkışının yıl dönümünü kutlamak için yazılan cülûsiyeler de vardır. Kaside dışında terki-i bend, tercî-i bend, kıt'a gibi farklı nazım şekilleri de kullanılmıştır. Sadece manzum değil özellikle Sultan II. Abdülhamid hakkında mensur cülûsiyeler de düzenlenmiştir. (Canım, 2012, 31) Bu kasidelerde, başta padişahın cömertliği olmak üzere adaleti ve saltanatı, çeşitli teşbih ve mecazlarla methedilerek ideal bir sultanın nasıl olması gerektiği tasvir edilir.

Cülûs hadisesine denk gelmiş pek çok şairin divanında cülûsiye görülürken edebiyatımızda en meşhur örneklerini Bâkî ve Nef'î vermiştir. Klasik edebiyatta bir padişah için yazılmış cülûsiyeleri ihtiva eden özel mecmualar bulunmaktadır. Örneğin Topkapı Sarayı Müzesi, Y. 4414 demirbaş numarasıyla kayıtlı *Tevârih-i Cülûs-i Sultân Mustafâ* adlı eserde, III. Mustafa cülûsiyeleri bir araya getirilmiştir. (Yıldız, 2020) Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde TSMA No: 103/1 yer alan bir mecmua ise; *Sultan II. Mahmud'un cülûsu münasebetiyle şairlerin tanzim ettikleri tarih düşürme manzumeleri*'ni muhtevidir.¹

¹ Tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır.

Bu makalede, Devlet Arşivi'nde kayıtlı, bilinmeyen bir cülûsiyenin tanıtımı, incelenmesi ve yeni harflere aktarımı yapılarak ilgililerin dikkatine arz edilecektir. Hakkında cülûs yazılan padişah, Osmanlı'nın 32. padişahı Sultan Abdülaziz² (1830-1876) (hk. daha fazla bilgi için Küçük, 1988, 179-185) olup hakkındaki manzume daha evvel literatüre girmemiştir.

1. CÜLÛSİYENİN TANITIMI

1.1. Şairi

Manzumenin sahibi Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde "Şair Hakkı" olarak belirtilse de şairin tam olarak kim olduğu ancak bazı tahminlerden hareketle bulunabilir. Şiirin son beytinde şairin adı yahut mahlasına yer verildiği görülür:

Ḥāne-i eşniyesi elde du'āsı dilde

Çākeri **Hakkı'yı** sevķ itdire Mevlā-yı refāh (33)

19. asır biyografik kaynaklarını taradığımızda, "Hakkı" adlı/mahlaslı pek çok divan şairi tespit edilmiştir. Şiirin yazılış tarihini esas alarak yaptığımız mütalaada, bazı Hakkı'lar tarih tutarsızlığı sebebinden dolayı elenmiştir. Geriye "Hakkı" adlı/ mahlaslı on şair kalmış olup manzumenin bu şairlerden birine ait olduğunu sanıyoruz:

1. Üsküdarlı Hakkı Bey (1823-1895),
2. İstanbullu Hacı İbrahim Hakkı Efendi (1826-1889)
3. İşkodralı Hasan Hakkı Paşa (1826-1896)
4. Süleyman Bey-zâde İsmail Hakkı Bey (1828-1883)
5. Hüseyin Hakkı Efendi (1832-1891)
6. İsmail Hakkı Paşa (1839-1913)
7. Bereket-zâde İsmail Hakkı (1851-1918)
8. Adanalı Mehmed Hakkı Bey (1853-1912)
9. Eskişehirli Müftü Süleyman Hakkı Efendi (?- 1899)
10. Edirneli Hakkı Bey (?-1904)

² Devlet arşivlerinde Sultan Abdülaziz için, tercî-i bend tarzında yazılan bir cülûsiye daha tespit edilmiş olup bu manzumenin Ziya Paşa'ya ait, yayımlanmış bir şiir olduğu tespit edilmiştir.

Bu şairlerin çoğu devlet memuru, fikir adamı, mutasavvıf olup sadece birkaç manzumesi günümüze ulaşmıştır. Örneğin; Edirneli Hakkı (10), mutasavvıf olup daha ziyade münşîliği ile ön plana çıkmıştır. Adanalı Mehmed Hakkı Bey (8), devlet memurudur ve Sultan II. Abdülhamid karşıtı sözler söylediği bilinmektedir. Bereket-zâde İsmail Hakkı (7), Namık Kemal'le (ö. 1888) birlikte sürgüne gönderilmiştir.

Oysa bu şiirin sahibi olan Hakkı, padişah taraftarıdır ve manzumenin şekil ve üslup özelliklerine bakıldığında şiirle uğraşan, şairlik kabiliyetini haiz biri olduğu müşahede edilmektedir. Bu kriterlere göre; manzumenin sahibi olması kuvvetle muhtemel üç isim ön plana çıkmaktadır. Divan sahibi Üsküdarlı Hakkı Bey (1), divanı olduğu söylenen ancak günümüze ulaşmayan İşkodralı Hasan Hakkı Paşa (3) ve Sultan Abdülaziz'in yaveri olan İsmail Hakkı Paşa (2).

Şahsî tahminimize göre, bu manzume Üsküdarlı Hakkı Bey'e ait olmalıdır. Zira onun divanında yer alan şiirler ile elimizdeki manzumeyi mukayese ettiğimizde müşterek hususiyetlerin varlığı dikkat çekicidir. Üsküdarlı İbrahim Hakkı Bey, son devir "Encümen" şairlerinden olup Nef'î tarzındaki kasideleriyle tanınmaktadır. (Yıldırım, 2006, 11) Üsküdarlı Hakkı'nın Dîvânı'ndaki 20 kasidesine baktığımızda şairin nesib bahsini atlayıp Nef'î gibi doğrudan övgüyle başladığı görülür. Elimizdeki kaside de doğrudan övgü ile başlamakta ve kimi ifadeleri benzerlik göstermektedir:

Hazret-i 'Abdü'l-'Azîz Hân-ı mu'allâ-kevkebe

Kim Hudâ takdîrini emr ile etmiş hem-'inân (Üsküdarlı Hakkı Dîvânı, K.6/31)

Ḥazret-i 'Abdu'l-'azîz Ḥân-ı cihân-ı pîrânın

Gün-be-gün himmetidir taqviye-bahşâ-yı refâh (2)

Üsküdarlı Hakkı'nın da sultan için yazdığı bir kasidesi vardır. Eldeki delillerden hareketle kasidenin şairinin –yanılma payı da bırakarak- Üsküdarlı İbrahim Hakkı Bey olduğunu düşünmekteyiz.

1.2. Yazılış Tarihi

Osmanlı Arşivi'ndeki kayda göre bu manzume; H. 6 Cemaziyel-evvel 1293 / M. 30 Mayıs 1876 tarihli olup II. Abdülhamid'in cülûsu vesilesiyle kaleme alınmış ve padişaha sunulmuştur.

Burada çelişkili bir durum söz konusu olup bahsi geçen cülûsiyede Sultan Abdülaziz'in methi yapılmaktadır. Ayrıca II. Abdülhamid, 31 Ağustos 1876 yılında, manzumenin tarihinden dört ay sonra tahta çıkmıştır. Muhtemelen kaydı yapan arşiv görevlisi tarafından sehven bu bilgi eklenmiştir. Tek sayfalık vesikanın üzerinde bir tarih yoktur. Kanaatimizce arşive yanlış kaydedilmiş bir bilgi olup Sultan Abdülaziz için yazılmış bir cülûsiyedir:

Rûz-ı firûz-ı **cülûsiyla** şetâret buldı

Gitdi ğam geldi zamân içre tecellâ-yı refâh (10)

Sultan Abdülaziz 25 Haziran 1861 yılında tahta çıktığından manzumenin yazılış tarihini de 1861 olarak kabul edebiliriz. Ancak Üsküdarlı Hakkı Bey'in 1875 yılında Eşref Paşa vesilesiyle bastırılan 55 sayfalık Dîvânı'nda bu şiir yoktur. Bize göre bu şiir, Sultan Abdülaziz'in cülûsunun yıl dönümü vesilesiyle yazıldığından divanına girememiştir.

Cülûsiye, arşiv kaydındaki gibi II. Abdülhamid için yazılmış ise manzumenin neden Dîvân içerisinde yer almadığı anlaşılabilir. Çünkü II. Abdülhamid, şiirlerin basımından bir sene sonra 1876 yılında tahta çıkmıştır. Şiirin Sultan Abdülaziz için yazıldığı, manzume üzerindeki "Hüve'l-azîz" yani "Aziz odur" başlığından da anlaşılabilir.

1.3. Nazım Şekli

Manzume kaside tarzında düzenlenmiştir. 17. asırda Nef'î ile başlayan kasidenin bazı bölümlerinde tasarrufa gitme, bu şiirde de görülür. Klasik anlayıştaki kasidelerin çoğunda bulunduğu söylenebilecek nesib bölümü, bu kasidede yer almamakta; manzume doğrudan methiyeyle başlamaktadır:

Lücce-i salţanatı cevşen-i deryâ-yı refâh

Sâhil-i lüţfa çıkar keşî-i vâlâ-yı refâh (1)

1.4. Beyit Sayısı

Kaside, 33 beyitten müteşekkil olup hacim olarak uzun değildir. Kasidenin 1-23. beyitleri methiye; 24-27. beyitleri fahriye; 28-30. beyitleri methiye; 31-33. beyitler dua bölümüdür. Şairin mahlasını zikrettiği taç beyit makta beytidir. Tegazzülün olmadığı

kasidenin fahriye beyitlerinde Hakkı'nın, kendi şairlik kabiliyeti hakkında övgüde bulunmaması dikkat çekicidir.

1.5. Vezin

Cülûsiye, divan şiirinde en çok tercih edilen remel bahrinin *feilâtün feilâtün feilâtün feilün* kalıbıyla yazılmıştır. Şairin vezni başarılı uyguladığı; imale, zihaf, med gibi hususlar dışında vezin aksaklıklarının olmadığı görülür. Metin üzerinde imale, med, zihaf gibi aruz hususiyetleri italik şekilde gösterilmiştir.

1.6. Kafiye ve Redif

Kaside, müreddef olup “â” kafiye sesi ve “-yı refâh” redifiyle yazılmıştır. Edebiyatımızdaki beş yüz kadar divanı taradığımızda “refâh” redifli bir kaside yahut gazele şairlerin divanlarında tesadüf edemedik. Kaside, redif tercihi yönüyle orijinal görünümündedir. Kafiye'nin biçim olarak aksadığı tek beyit:

Ye's ile bağıryanık gel dime üfle dinle

Her maķâmâtı feraķ-nāk virir nây-ı refâh (23)

olup “nây” kelimesi söyleyiş olarak değil, imla itibariyle kafiye'yi bozmaktadır. Sadece “dünyâ” kelimesi iki yerde kafiye olarak kullanılmış olup başka kafiye tekrarlarına rastlanılmaz:

Burc-ı lütfunda toğar necm-i ümîd-i ‘âlem

Mâh-ı ‘adlin görelî dîde-i dünyâ-yı refâh (8)

Ķanamam Şükr-i ‘inâyâtına ben ol Őâhın

Hâk-ı râhında fedâ cân ile dünyâ-yı refâh (25)

1.7. Dil ve Üslup Özellikleri

Kaside son derece akıcı, değişebilen vezin tercihi ve aliterasyon sanatının da katkısıyla ahenkli bir üslupla yazılmıştır. Yer yer mısraın tamamında kullanılan atıf terkipleri bir edebî sanata dönüŐür:

Lücce-i salţanâtı cevşen-i deryâ-yı refâh

Sâhil-i lûtfâ çıkar geştî-i vâlâ-yı refâh (1)

Maţla'-ı nûr-ı hilâfet şeh-i şâhib-'âzamet

Fâtiḥ-i bâb-ı kerem kâşif-i ma'nâ-yı refâh (4)

Manzumenin ahenginde redifin de katkısı unutulmamalıdır. “Refâh” kelimesinin ilk defa bu kasidede redif hâlinde kullanılması, bir yönden bıkı-i mana sayılabilirse de diğer taraftan alışılmamış terkiplerin de görülmesine sebep olmuştur. Bolluk, rahatlık anlamındaki bu kelime “belge redif” (Kurnaz, 1997, 265) anlayışına aykırıdır. Zira rediflerin bir kısmı devrin karakterini de yansıtır. Osmanlı Devletinin eski kudretini kaybettiği son zamanlarında “refâh” gibi zıt bir kavramın redif olarak tercih edilmesi hayli şaşırtıcıdır.

Kasidenin dili -19. asrın özelliklerine uygun olarak- ağır değildir. Hemen her kasidede görülebilen methiye ibareleri kullanılmıştır. Ek ve kelime olarak arkaik unsurlara tesadüf edilmez. Bazı beyitlerde alışılmışın dışındaki hayal ve kurgular dikkat çekicidir. Mesela fahriye beytinde şair, sultanın adalet incisinin Anka kuşunun yemi olduğunu söyler:

‘Aded-i incimi mümkün mi geçürmek ḥable

Lü'lü-i ‘adli anıḡ dâne-i ‘Ankâ-yı refâh (27)

1.8. Muhtevası

Kaside edebî tür olarak cülûsiyedir ve nesib bölümüyle girizgâh olmadan doğrudan methiye ile başlar. Methi yapılan hususlar; padişahın cömertliği, adaleti, idare tarzı eksenindedir. Padişahın saltanatı, refah denizindeki bir dalgaya benzetilir. Şair, onun yüksek, ferah gemisinin lütuf sahiline çıktığını söyleyerek cömertliğine vurgu yapar. İkinci beyitte Sultan Abdülaziz’in adını zikrederek lütuflarının giderek bolluk bahşettiğini söyler. 24. beyte kadar şair, sultanı çeşitli yönlerden metheder.

Padişah, düzenin koruyucusu olarak refah tuğrasını feleğe çekmiştir. O güç sahibi, hilâfet nurunun doğuş yeridir. Cömertlik kapısının fâtihi, refahın manasını bulup çıkarandır. Cömertliği, bir gölge misali bütün yaratılanları kuşatmıştır. O “aziz” şahlar şahı, Hakk’ın insanlara bağıışı olup Allah’ın emirlerini uygulayarak refah bahşetmiştir. Refah dünyasının gözü, sultanın adaletinin ayını gördüğünden beri âlemin ümit yıldızı, onun lütfunun burcunda doğar. Herkesin durumunu gözeterek fermanlarıyla ferah tebliğ eder.

10. beyitten kasidenin cülûsiye olduğu anlaşılmaktadır. Cülus ettiği o kutlu zamanda keder son bulmuş, her yeri sevinç kaplamış, refah tecelli etmiştir. Aşırı çaresizlik ve süregelen hastalık bitmiş; kâinatı koruyarak refah getirmiştir. Allah, herkese sağlık vermiştir. Zira sultanın devlet yönetimi refah veren ecza gibidir. Her verdiği hükümde zorlukları aşmakta; feryatları dindirmektedir. Gönül ehli, onun sayesinde feyz ve sevince nail olmuştur. Refah verici meziyetleriyle insanlara güç vermektedir.

Şair, cömertliği denize, saltanatı da bir sadefe benzeterek sultanı, o sadef içindeki eşsiz inci gibi görür. Sultanın gönül alıcı refah veren güzelliğini, sevgilinin yüzüne benzeten Hakkı, memduhunun yüzünün güneşten daha parlak olduğunu ifade eder. Böyle mertebesi yüksek bir padişahın zamanında halk, lütuflardan dolayı durmaksızın sevincinden raks etmektedir. Kim onun bahşettiği nimetlerin kıymetini bilmezse, gözleri kör olacaktır. Kıymet bilmeyenler, ancak refaha karşı olan düşmanlardır.

Genel olarak şair, sultanın devrinde her türlü refaha kavuştuklarını ifade ederek 24. beyitten itibaren sözü kendisine getirir ve hasbihal yoluyla methiyeye devam eder. Bu fahriye beyitlerinde şiirine ve şairlik kabiliyetine dair ifadeler görülmez. Hakkı, yıkık olan gönlünün gül bahçesine döndüğünü, refaha kavuşan bülbül gibi öttüğünü söyler. Sultanın ihsanlarına doyamayacağını ifade eden şair, yolunda canını feda edeceğini belirtir. Padişahı, Hz. Yusuf'a, eteğinden çekiştirenleri de Züleyha'ya benzeterek kıssaya telmihte bulunur.

Son üç beyit, dua bölümüdür. Onun adaletine düşman olanların, bir göz açıp kapayıncaya kadar dahi olsa hatta rüyasında bile asla rahat yüzü görmemesini Allah'tan ister. Allah'tan, sultanının meramına ermesini niyaz eder. Son beyitte de kendisi için dua talep eden Hakkı, Allah yolunda olmayı diler.

1.9. Nüsha Tavsifi

Kaside, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, TSMA-E 860/13 numarasıyla kayıtlıdır. Tek sayfalık bu vesika üzerinde H. 06.05.1293 / M. 30.06.1876 tarihi bulunmaktadır. Belgenin özetinde “Şair Hakkı'nın Sultan II. Abdülhamid'in cülusu münasebeti ile takdim ettiği bir manzume” kaydı vardır. Siyah mürekkepli rika hattıyla iki sütun hâlinde beyitler alt alta yazılmıştır. 33 beyitten ibaret olup başlığında “Hüve'l-Azîz” ibaresi yer alır.

1.10. METİN

Hüve'l-'Azîz

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

1. Lücce-*i* salṭanatı cevşen-i deryâ-yı refâh
Sâhil-*i* lütfâ çıkar keştî-i vâlâ-yı refâh
2. Hâzret-*i* 'Abdü'l-'azîz Hân-ı cihân-pîrânın
Gün-be-gün himmetidir takviye-bahşâ-yı refâh
3. Kâh-ı âsâyiş-i bünyâda muvaffak olarak
Çekdi ser-levha-i nüh-tâka da tuğrâ-yı refâh
4. Maṭla'-*i* nür-ı hilâfet şeh-i şâhib-'azamet
Fâtih-*i* bâb-ı kerem kâşif-i ma'nâ-yı refâh
5. Sâye-*i* şevket ü ihsânı 'umūma mahşûr
Sâha-*i* mekremeti oldu berâyâ-yı refâh
6. Ne 'inâyât-ı Hudâ'dır bu şehinşâh-ı 'azîz
Şer'a tevfiķ iderek eyledi i'tâ-yı refâh
7. Âşiyân-sâz olacak evc-i semâda 'anķâ
Mümkin olsaydı eger eylese ihdâ-yı refâh
8. Burc-ı lütfunda toğar necm-i ümîd-*i* 'âlem
Mâh-ı 'adlin göreli dîde-i dünyâ-yı refâh

9. Cümlenin hālını taḥkīka mürüvvet iderek
Ḥaṭṭ-ı ‘ālisi ile kılmada inhā-yı refāh
10. Rüz-ı firūz-ı cülüsüyla şeṭāret buldı
Gitdi ğam geldi zamān içre tecellā-yı refāh
11. ‘İllet-i müzmine vü farṭ-ı zarūret gitdi
‘Āleme ‘āṭifeti nüshā-i kübrā-yı refāh
12. Ḥamdü li’llāh ki Ḥudā cümleye şıḥhat viridi
Re’y ü tedbīr-i mülūkānesi eczā-yı refāh
13. Her meḥākimde kesilmekde enīn ü feryād
Faşl olur şübhe mi var müşkil-i da‘vā-yı refāh
14. Nā’il-i feyz ü meserrāt oluyor ehl-i dilān
Takviyet virmededir ṭab’a mezāyā-yı refāh
15. Baḥr-i in‘ām ü ‘aṭāsı şadef-i saltanatın
Zāhir oldı görüniz ol dūr-i-yektā-yı refāh
16. Feleğin pençe-i hūrşidine ğālib geliyor
Vech-i dilber gibidir ḥüsn-i dilārā-yı refāh
17. Ṭab’-ı āyīnesi ilhām-ı füyüzāt-ı ‘azīz
‘Āleme gösteriyor rü-yı mücellā-yı refāh
18. Böyle bir şāh-ı celilü’ş-şiyemin ‘aşrında
Ṭurmayub rakşa çeker ḥalkı ‘aṭāyā-yı refāh

19. Kör olur gözleri bu ni‘meti kim bilmez ise
Var ise bilmeyecek belki de a‘dā-yı refāh
20. ‘Aşr-ı şāhinşeh-i ‘ālīde felek yār oluyor
Pister-*i* rāhatımız atlas-ı dībā-yı refāh
21. Mek^{te}be gitse eger kūdek se rūze daḥi
Ḥ‘āceden aldığı dersler de elif-bā-yı refāh
22. Pādişāhım kulumı eyleyecekdir iḥyā
İderek vāşıl-ı ser-menzil-i şahrā-yı refāh
23. Ye’s *ile* baḡrı yanık gel dime üfle dinle
Her maḳāmātı feraḥ-nāk virir nāy-ı refāh
24. Dil-i vīrānemi seyr eyle gülistān oldu
Ne du‘ā neşr idecek bülbül-i gūyā-yı refāh
25. Ḳanamam şükr-i ‘ināyātına ben ol şāhıḡ
Ḥāk-i rāhında fedā cān ile dūnyā-yı refāh
26. Zāt-ı şāhānesidir Yūsuf-ı s̄ānī ḥaḳḳa
Nice dāmen-keş olur ḡayrı Züleyhā-yı refāh
27. ‘Aded-*i* incimi mümkün mi geçürmek ḥable
Lü’lü-*i* ‘adli anıḡ dāne-i ‘Anḳā-yı refāh
28. Evc-i rāyında olur ol şeh-i ‘ālī-güherinḡ
Mıhr-i pür-tāb-ı emel şa‘şa‘-i fermā-yı refāh

29. Sāyesinde toğacak şems-i emel şabr eyle
Hall olur ‘ahd-i qarīb içre mu‘ammā-yı refāh
30. Zulmeti hāne-i dil nūr ile tenvīr eyler
Meh gibi devr idicek gurre-i ğarrā-yı refāh
31. Düşmen-i ‘adline göstermeye Rabb-i Müte‘āl
Rüz u şeb rāhat-ı yek-lahza vü ru’yā-yı refāh
32. Kālb-i şāhānesini eyleye Allāh mesrūr
Olsun efrād-ı beşer mahmedet-ārā-yı refāh
33. Hāne-i eşniyesi elde du‘āsı dilde
Çākeri **Hakkı’yı** sevķ itdire Mevlā-yı refāh

SONUÇ

Divan edebiyatı araştırmalarında, kütüphane katalogları gibi devlet arşivleri de bakılması gereken yerlerden biridir. Devlet arşivlerinde kayıtlı edebî değeri olan pek çok vesika bulunmaktadır. Bu çalışmada ele aldığımız Hakkı’nın cülûsiyesi de bunlardan biridir.

Belgede, Sultan II. Abdülhamid’in cülûsu için yazılan bir kaside olduğu ifade edilse de bu bilginin arşiv çalışanları tarafından sehven verildiği, kasidenin Sultan Abdülaziz’in cülûsu için yazıldığı anlaşılmıştır. Gerek belgenin tarihi, gerek kasidenin başlığı ve bazı beyitleri, 1861’de tahta çıkan Sultan Abdülaziz için yazıldığına işaret eder.

Kasidenin şairi Hakkı’nın ise -ihtiyatla- Üsküdarlı İbrahim Hakkı olduğunu tahmin ediyoruz. Üsküdarlı Hakkı’nın Nef’î muakkibi bir şair olduğu bilinir. Bu kasidede de nesib bölümü olmadan doğrudan methiye ile başlanmıştır. Üsküdarlı Hakkı’nın da 1875 yılında bastırılan dîvânında Sultan Abdülaziz hakkında bir methiyesi vardır. Şayet arşivdeki belgenin tarihi gerçekten 1876 ise, bu kasidenin Sultan Abdülaziz’in cülûsunun yıl dönümünden dolayı yazıldığı, bu nedenle 1875’te tab edilen dîvânına girmediği anlaşılmaktadır.

Klasik tertipten uzak bu kaside, beyit sayısı bakımından hacimli değildir. Daha evvel dîvân şiirinde pek göremediğimiz “refâh” redifiyle yazılmış olup bu yönüyle orijinaldir. Şairin dil ve üslubundaki akıcılık, vezindeki başarısı ve yer yer karşımıza çıkan bîkr-i manalar, Hakkı'nın iyi bir şair olduğunu göstermektedir. Bu cülûsiyenin tanıtılmasıyla tür literatürüne az da olsa katkı sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Akkuş, Metin. *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası: Edebi Türler ve Tarzlar*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2007.

Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012

Kurnaz, Cemal. “Divan Şiirinde Belge Redifler”, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 265-276, 1996.

Küçük, Cevdet. “Abdülaziz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1, (1988), 179-185.

Özcan, Abdülkadir. “Cülûs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8, (1993), 108-114.

Tuğluk, İbrahim Halil. “Divan Şiiri’nde Manzum Tebrik-Nâmeler”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 42, (2010), 41-68.

Ünal, Mehmet. “Hakkı Bey, Yek-çeşm, Üsküdarlı” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hakki-bey-yekcesm-uskudarli> E.T. 17.03.2020

Yıldırım, Arzu. *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Yıldız, Enes. “Sultan III. Mustafa’ya Sunulan Cülûsiyyeleri İçeren Bir Mecmua”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 6/12, (2020), 130-153.

Original Metin

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA) ©

هولاندین

بویله بر شاه صلیب انجمن عصره
ظور سوبه رتبه سیکر صفتی عطایای شاه
کود اولور کوزلی بونصمن کیم بیچاره
وایس پید جلیک بکیس اعدای شاه
عشرت اهنتم عالیله فلک بار اولور
یتر اهنتم اطلن دیای شاه
عنه کیم اکر کوردک سه روزه بی
خواب دمه ایلنن در سردر انصاف شاه
بارت اهنم قونن ایلله کله احیا
ایرک واصل سرفنک صوری شاه
باشم بفری بانو کل ویم اوفه دیکه
قوتقمانی قضاک ویر نای شاه
دل ویران من سید ایله کت با اولور
نرعا نر ایدیه جلیک جل کویای شاه
قانه م شکر عباته به اول ساکن
خاک اهنده فرا جانم زبای شاه
نانه ساکن سید یوسف تانی حقا
نیچ وانگسه اولور غیری زبای شاه
عدر اجمی مکنی کور ملک حبه
دولت عدلی ایلک دانه عقیای شاه
اوج بایغ اولور اول شعل اکورک
عدر تانیا اعل شعله فرمای شاه
سایسنگ ظور جوسن اعل میراند
صل اولور عید قرینه اکره موی شاه
ظهن خانه دل نور ایله شور اید
دیکدی دور ایدیک غوغای شاه
دسته عدل کورتریم رت معال
روز و شب راحت بلک لفظ و زبای شاه
قلب ساکنی ایلله ایه سرور
اوسوبه اوز ایش محمد آری شاه
خان اهنسی اده رعای دله
سارکی حقی بی سوبه ایدره مولای شاه

لیله سلطنتی جوسنه دریای شاه
ساحن لطفه بیچارگی وای شاه
حضرت عبدالعزیز خانه جلیک به برینک
کوبه کوبه هتیدر تقویه بی شاه
کاخ آتیشی نیام موفه اولور
حکمی سربور نه طاقتور ظفری شاه
ظلع نور ضلالت سه صاحب عظمت
فایح بابا کرم کاشف معنی شاه
سایه توکت وصالی عمومی محصور
ساحه حکمتی اولور برایی شاه
رعایات خدادار برت شاه عزیز
شکر تقویه ایرک ایلدی اعطای شاه
ایله ساز اولور اوج سار عفا
مکنه اولور اکر ایلله الهدی شاه
برج بظلع طوعا - نکره اید عالم
ماه عدله کورده دیه زبای شاه
جدنک هانی حقیقه مروت ایرک
فظ علیسی ایلد قییده انای شاه
روزه قیروز جوسنه سلطنت بوی
کندی تم کلری زمانه اکره قوی شاه
عفت مزینه وظ ضرورت کدی
عالم عطفی نشوه اکر اک شاه
حمد نکره خا صدم صحت ویردک
زای و تدبیر مازکاتسی اجزای شاه
هر مکنه کسکک انبه و قیاد
نص اولور سبب من وار شکر رعای شاه
نای نهم وصال اولور اهل دولت
تقویت ویردده بر طبع فرمای شاه
جرانعام و عطاسی صدف سلطنت
ظاهر اولدی کوریک اول درختی شاه
فکک نیچ خورشیدین غالب کلور
ویر دلد کبیر حسبه ولازای شاه
طبع آتیشی الیام فیوضات عزیز
عالم کورتر سیر روی جلی شاه

TSMA-E

860/13

TSMA.E.0860